

РОЗДІЛ 2. УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

УДК 336.717.6(075)

DOI: 10.31732/2663-2209-2022-67-62-68

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Марта Копитко¹, Марія Вінчук²

¹Доктор економічних наук, професор, Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, професор кафедри управлінських технологій, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна, e-mail: marta_kernytska@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6598-3798>

²К.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів та обліку, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна, e-mail: vinichukm@i.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6588-1254>

COMPETITIVENESS OF ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF GLOBAL INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ECONOMY

Marta Kopytko¹, Mariia Vinichuk²

¹Doctor of science (Economics), professor, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, professor of management technologies department, "KROK" University, Kyiv, Ukraine, e-mail: marta_kernytska@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6598-3798>

²Ph.D. (Economics), Associate Professor, Associate Professor of Finance and Accounting, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, Ukraine, e-mail: vinichukm@i.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6588-1254>

Анотація. Метою статті є обґрунтування теоретико-прикладних засад дослідження конкурентоспроможності підприємств та виявлення основних проблем її розвитку в умовах глобального інноваційного розвитку економіки. Стабільний розвиток економіки країни неможливий без сталого розвитку підприємництва. Поява значних дестабілізуючих чинників ведення господарської діяльності не сприяють зміцненню конкурентоспроможності підприємств, а поглиблення суспільно-політичної кризи, зумовленої повномасштабним вторгненням Росії та територію України, ще більше посилюють процеси дестабілізації та структурні зміни. Як наслідок, значна частина підприємств припинили свою діяльність, інша – досі не може оговтатися від потрясінь, спричинених веденням бойових дій, та не спроможні відновити свою діяльність й бути конкурентоспроможним на ринку. Окреслені тенденції вимагають пошуку ефективних методів виходу із кризи, одним із інструментів яких може стати інтенсифікація інноваційного розвитку. У статті визначено сутність та досліджено особливості конкурентоспроможності підприємств в умовах глобального інноваційного розвитку економіки. Встановлено, що в основних проблемах забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств є низький рівень фінансування інноваційної діяльності підприємств, надмірний податковий тиск на суб'єкти господарювання, несприятливий інвестиційний клімат та збройна агресія Російської Федерації. Обґрунтовано доцільність запровадження інновацій у фінансово-господарську діяльність підприємств з метою підвищення їх конкурентоспроможності та зміцнення позиції на ринку.

Ключові слова: конкурентоспроможність, інновації, Глобальний індекс підприємництва, суб'єкти господарювання, дестабілізуючі фактори, інноваційна діяльність.

Формули 0; рис. 3; табл. 0; бібл. 18

Abstract. The purpose of the article is to substantiate the theoretical and applied principles of the study of the competitiveness of enterprises and to identify the main problems of its development in the conditions of the global innovative development of the economy. Stable development of the country's economy is impossible without sustainable development of entrepreneurship. The emergence of significant destabilizing factors in the conduct of economic activity do not contribute to strengthening the competitiveness of enterprises, and the deepening of the socio-political crisis caused by the full-scale invasion of Russia and the territory of Ukraine further strengthens the processes of destabilization and structural changes. As a result, a significant part of the enterprises stopped their activities, others still cannot recover from the shocks caused by the hostilities and are unable to resume their activities and be competitive in the market. The outlined trends require the search for effective methods of exiting the crisis, one of the

tools of which can be the intensification of innovative development. The article defines the essence and examines the features of the competitiveness of enterprises in the conditions of global innovative development of the economy. It was established that the main problems of ensuring the competitiveness of enterprises in Ukraine are the low level of financing of innovative activities of enterprises, excessive tax pressure on business entities, unfavorable investment climate and armed aggression of the Russian Federation. The expediency of introducing innovations into the financial and economic activity of enterprises in order to increase their competitiveness and strengthen their position on the market is substantiated.

Keywords: *competitiveness, innovation, Global Entrepreneurship Index, business entities, destabilizing factors, innovative activity.*

Formulas 0; Fig. 3; table 0; bibl. 18

Постановка проблеми. Посилення впливу глобалізаційних чинників розвитку економіки вимагає модернізації усієї економічної системи, що неможливо здійснити без інновацій та адаптації суб'єктів господарської діяльності до викликів сьогодення. Успішна діяльність підприємств істотно залежить від їх спроможності забезпечити потреби споживачів та здатності виробляти високоякісну, конкурентоспроможну та інноваційну продукцію. Очевидно, що будь-яке підприємство, виходячи на ринок, прагне досягнути переваги над іншими підприємствами завдяки своїм індивідуальним, унікальним, креативним та інноваційним особливостям, що, фактично, й відповідає основній концепції конкурентоспроможності підприємств. Проте, сучасні умови глобального інноваційного розвитку економіки ставлять перед суб'єктами господарювання певні вимоги, від виконання яких залежить досягнення бажаного економічного результату їх фінансово-господарської діяльності. Зважаючи на окреслені тенденції додаткового обґрунтування потребують теоретико-прикладні засади дослідження конкурентоспроможності підприємств та виявлення основних проблем її розвитку в умовах глобального інноваційного розвитку економіки, що й актуалізує тематику дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні аспекти конкурентоспроможності підприємств впродовж тривалого періоду часу перебувають у центрі уваги як науковців, так і практиків. Значні напрацювання в даному напрямку одержані завдяки науковим розвідкам як вітчизняних, так і

зарубіжних науковців. Зокрема, О. Янковий [1, с. 7] конкурентоспроможність підприємств розглядає та досліджує як невід'ємну складову сталого розвитку економіки країни, а сутність даної економічної категорії визначає як здатність підприємств швидко, якісно та дешево виготовляти продукцію, налагодити ефективні ланцюги продажу та на високому технологічному рівні організувати процеси виробництва. З іншої сторони, конкурентоспроможність підприємств полягає у побудові досконалих механізмів управління власними ресурсами, які унеможливають необґрунтовані витрати.

Натомість Н. Олійник та Ю. Бурик [2, с. 4] конкурентоспроможність підприємств трактують як підґрунтя їх ефективної фінансово-господарської діяльності та можливість подальшого успішного розвитку. Водночас, науковці акцентують увагу на важливості формування чинників забезпечення конкурентоспроможності підприємств, які пропонують поділяти на внутрішні й зовнішні та встановлюють їх взаємозалежність із рівнем інноваційного розвитку економіки країни.

С. Лихолат, М. Вінчук, Н. Руцишин, Т. Мединська та О. Сапінський [3, с. 254] провели дослідження основних дестабілізуючих чинників забезпечення конкурентоспроможності підприємств в умовах глобальної депресії, серед яких виокремили фінансово-економічні кризи і потрясіння, тінізацію економічних процесів, приховування бази оподаткування та ухилення від сплати податків. При цьому, дослідники встановили взаємозалежність між рівнем конкурентоспроможності вітчизняних

підприємств, їх інвестиційною привабливістю та рівнем запровадження інновацій.

В. Бліхар, М. Копитко, І. Личенко, М. Вінічук та Р. Поліщук [4] здійснили оцінювання рівня економічної безпеки інноваційних підприємств та встановили, що підприємства, які здійснюють інноваційну діяльність спроможні забезпечити вищий рівень конкурентоспроможності у порівнянні із технологічно відсталими підприємствами, адже, як стверджують Н. Геселева та Д. Пономаренко [5, с. 61], основними факторами конкурентоспроможності є крім виробничо-ресурсного, фінансового, маркетингового та кадрового потенціалу, ще й науково-інноваційний.

Зважаючи на значний науковий доробок у сфері дослідження конкурентоспроможності підприємств, невирішеною залишається її забезпечення в нестабільних умовах глобального інноваційного розвитку економіки, що потребує поглибленого вивчення.

Формулювання цілей статті.

Метою статті є обґрунтування теоретико-прикладних засад дослідження конкурентоспроможності підприємств та

виявлення основних проблем її розвитку в умовах глобального інноваційного розвитку економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зростання показників фінансово-господарської діяльності підприємств істотно залежить від їх конкурентоспроможності та здатності вести господарську діяльність у важких, змінних та непередбачуваних умовах. Конкурентоспроможність являється вагомим інструментом забезпечення успіху та досягнення бажаного соціально-економічного ефекту.

На міжнародному рівні широко використовуваним в системі дослідження конкурентоспроможності підприємств є Глобальний індекс підприємництва, який дозволяє визначити економічну активність діяльності підприємств, рівень їх фінансування та сприяння держави у веденні господарської діяльності в межах збереження природної екосистеми. Вважаємо за доцільне на рис. 1 відобразити динаміку Глобального індексу підприємництва в Україні у 2017–2021 рр., яка показує нестійку тенденцію щодо аналізованого показника.

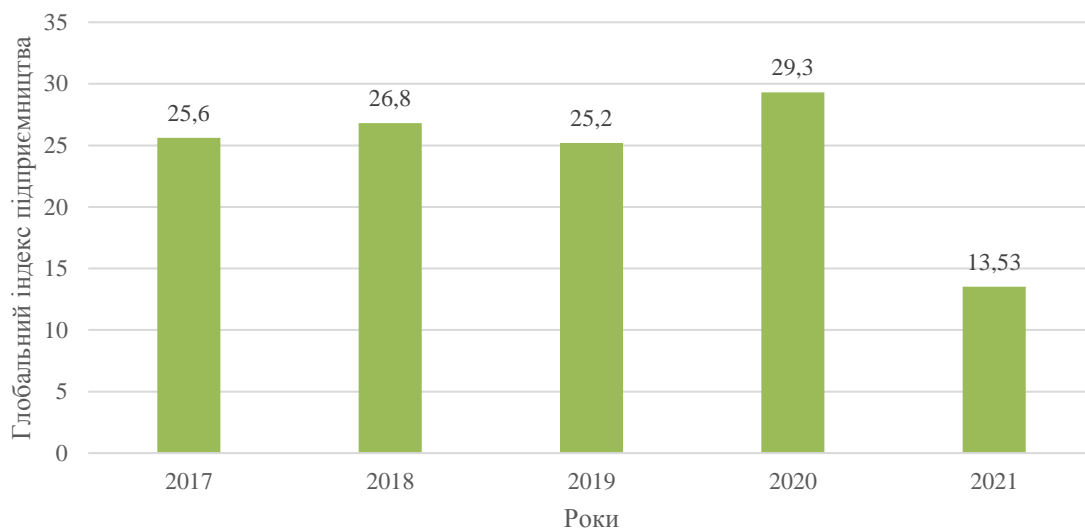

Рис. 1. Динаміка Глобального індексу підприємництва в Україні у 2017–2021 рр.

Джерело: розраховано авторами за: [6–8]

Зокрема, як засвідчують розрахункові дані, у 2021 р. Глобальний індекс підприємництва в Україні різко знизився, що зумовлено значними проблемами забезпечення розвитку підприємництва та низьким рівнем запровадження інновацій в діяльність підприємств. Водночас, необхідно констатувати, що в Україні спостерігається надмірний тиск зі сторони держави на підприємницьку діяльність, особливо відчутним який є для суб'єктів господарювання малого та середнього бізнесу. Іншими не менш важливими дестабілізуючими факторами забезпечення конкурентоспроможності підприємств в Україні виступають несприятливий інвестиційний клімат та нестабільна суспільно-політична ситуація в країні, спричинена збройною агресією Російської Федерації та поширенням пандемії COVID-19.

Своєю чергою, посилення податкового навантаження на підприємства, складні умови започаткування власної справи та корумпованість й тінізація економічних відносин чинять вагомий вплив на розвиток підприємництва, що знижує конкурентоспроможність суб'єктів господарювання та призводить до зниження показників прибутковості їх фінансово-господарської діяльності. Як наслідок, значна частина підприємств вдається до приховування реальних

обсягів виробництва та поступово переміщується у нелегальний та неформальний сектори економіки.

Пошук шляхів виходу із кризових ситуацій вбачається у підвищенні конкурентоспроможності підприємств, на що спрямовуються значні зусилля. Певного позитивного ефекту вдається досягнути тим підприємствам, які провадять власну діяльність із залученням інновацій які дозволяють підвищити якість виробленої продукції, скоротити витрати на виробництво та збут. Однак, інноваційна діяльність для підприємств є дороговартісною і представники малого й середнього бізнесу не спроможні обрати інноваційний шлях свого розвитку.

Ще однією проблемою функціонування вітчизняних підприємств в умовах інноваційного розвитку економіки є забезпечення стандартів виробництва екологічної продукції, що в умовах сьогодення є надзвичайно важливо, проте, важко та нести соціальну відповідальність бізнесу.

Наявність окреслених проблем доводиться таким показником як Індекс легкості ведення бізнесу, який засвідчує складні умови ведення господарської діяльності підприємствами в Україні. Оцінювання динаміки Індексу легкості ведення бізнесу впродовж 2018–2020 рр. (рис. 2) показує зростаючий тренд, але значення аналізованого показника є достатньо низьким.

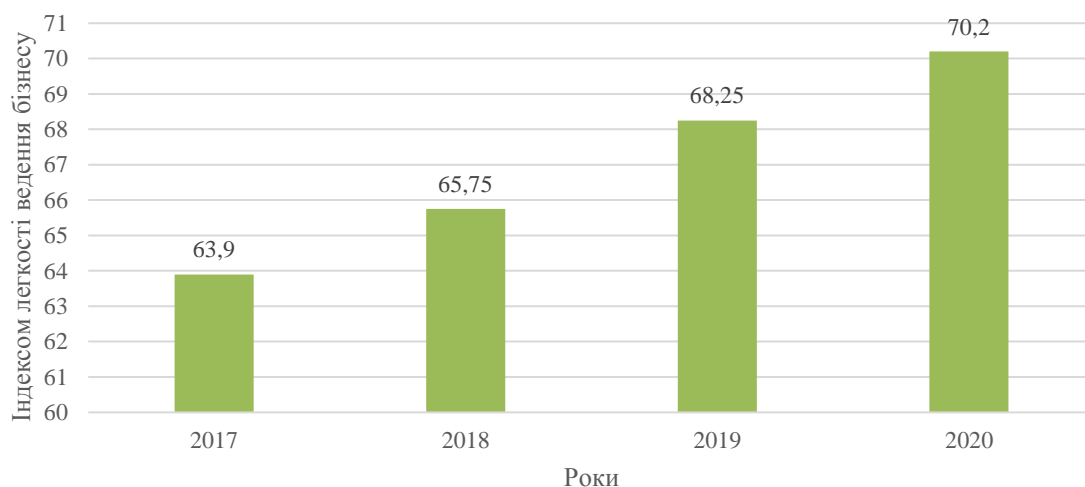

Рис. 2. Динаміка Індексу легкості ведення бізнесу в Україні у 2017–2020 рр.
Джерело: розраховано авторами за [9–12]

Якщо проаналізувати Індекс легкості ведення бізнесу в розрізі основних його критеріїв: легкість створення підприємства, простота реєстрації власності, одержання кредитування та позики, сплата податків, то помічається тенденція щодо надто низьких значень субіндексу простота реєстрації власності та система сплати податків. Водночас, необхідно зауважити, що експертами Світового банку виявлені значні порушення при розрахунку Індeksu легкості ведення бізнесу за підсумками 2018 р. та 2020 р., тому, прийнято рішення припинити його розрахунок у 2021 р.

Очевидно, що забезпечення екологічності виробництва вітчизняними підприємствами переміщується на задній план, оскільки загострюються нагальніші проблеми господарювання, від вирішення яких залежить, чи буде підприємство функціонувати взагалі. Проте, варто констатувати його перспективи розвитку та розцінювати як потенційні можливості підвищення конкурентоспроможності за умови активізації інноваційної діяльності та залучення інновацій у господарську діяльність.

Дослідження процесів інтенсифікації розвитку інноваційної діяльності на макрорівні говорить про тісний взаємозв'язок реальних потреб національної економіки із можливостями науково-технічного прогресу та апробуванням інновацій на мікрорівні, а розрахунок Глобального інноваційного індексу підтверджує вагомість інновацій в системі забезпечення конкурентоспроможності підприємств (рис. 3).

Водночас, починаючи з 2018 р. спостерігається постійне зниження інноваційного потенціалу підприємств України, про що свідчить спадний тренд аналізованого показника із 38,52 у 2018 р. до 31 у 2022 р. Низькі значення Глобального інноваційного індексу в Україні в аналізованому періоді характеризують вітчизняні підприємства як технологічно відсталі, із низьким рівнем інноваційного розвитку, застарілою технологічною базою та низькими обсягами фінансування інноваційних науково-дослідних інституцій.

Рис. 3. Динаміка Глобального інноваційного індексу в Україні у 2018 – 2022 рр.

Джерело: розраховано авторами за [13–18]

Варто зауважити, що повномасштабна війна Росії проти України істотно дестабілізувала діяльність

вітчизняних підприємств, значна частина із яких припинили діяльність, окремі перемістилися на безпечні території та

переймають свою діяльність, а інші – ліквідувалися.

Отже, в цілому оцінюючи можливості забезпечення конкурентоспроможності підприємств в умовах інноваційного розвитку економіки України, можна стверджувати, що вона залежить від рівня розвитку підприємства, обсягів його виробничої діяльності, від ступеня запровадження інновацій, здатності протидіяти викликам і небезпекам фінансово-економічної й суспільно-політичної нестабільності та спроможності швидко адаптуватися до змінних умов внутрішнього та зовнішнього середовища.

Висновки. Таким чином, дослідження теоретико-прикладних засад конкурентоспроможності підприємств доводять, що забезпечення конкурентоспроможності відбувається під дестабілізуючим впливом факторів та чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, серед найвагоміших із яких виокремлюється фінансово-економічна та суспільно-політична криза, повномасштабна війна Росії проти України та глобалізація підприємництва. В процесі дослідження виявлено основні проблеми забезпечення конкурентоспроможності підприємств в умовах глобального інноваційного розвитку економіки, а саме: (1) низький рівень фінансування інноваційної діяльності підприємств; (2) надмірний податковий тиск на суб'єкти господарювання; (3) несприятливий інвестиційний клімат; (4) збройна агресія Російської Федерації.

З метою підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств пропонуємо активізувати діяльність в напрямку запровадження інновацій та стимулювання їх інноваційної діяльності, а також створення сприятливих умов для зовнішнього інвестування вітчизняних суб'єктів господарювання.

Література:

1. Янковий О.Г. (2013). Конкурентоспроможність підприємств: оцінка рівня та напрями підвищення: монографія. Одеса: Атлант. 470 с.

2. Олійник Н., Бурик Ю. (2018). Конкурентоспроможність підприємства як визначальна характеристика ефективності його функціонування. *Соціально-економічні проблеми і держава*. Вип. 2 (19). С. 3-12. URL: DOI: <https://doi.org/10.33108/sepd2018.02.003>.

3. Лихолат С.М., Вінчук М.В., Руцишин Н.М., Мединська Т.В., Сапінський О. (2021). Вплив деструктивних чинників на інвестиційну та інноваційну привабливість України. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*, 1 (36). С. 250–259. URL: DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v1i36.227774>.

4. Blikhar V., Kopytko M., Lychenko I., Vinichuk M., Polishchuk R. (2021). Assessment of the level of economic security of innovative enterprises: economic and legal aspect. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*, Випуск 3 (38). С. 240–248. DOI: 10.18371/fcaptr.v3i38.237453.

5. Геселева Н.В., Пономаренко Д.Г. (2018). Підходи до оцінювання конкурентоспроможності підприємств. *Інфраструктура ринку*. № 15. С. 57–63.

6. The Global Entrepreneurship Index Rankings 2017–2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/322757639_The_Global_Entrepreneurship_Index_2018/figures?lo=1.

7. The Global Entrepreneurship Index Rankings 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/338547954_Global_Entrepreneurship_Index_2019/figures?lo=1.

8. World's Most Entrepreneurial Countries, 2021. URL: <https://ceoworld.biz/2021/01/03/worlds-most-entrepreneurial-countries-2021/>.

9. Doing Business 2017: A World Bank Group Flagship Report. URL: <https://archive.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB17-Report.pdf>.

10. Doing Business 2018: A World Bank Group Flagship Report. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB18-print-report.pdf#:~:text=%C2%83Doing%20Business%202018%20is%20the%2015th%20in%20a.across%20190%20economies%E2%80%94from%20Afghanistan%20to%20Zimbabwe%E2%80%94and%20over%20time>.

11. Doing Business 2019: A World Bank Group Flagship Report. URL: https://archive.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf.

12. Doing Business 2020: A World Bank Group Flagship Report. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>.

13. The Global Innovation Index 2017. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf.

14. Global Innovation Index 2018. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2018.pdf.
15. Global Innovation Index 2019. URL: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4434>.
16. Global Innovation Index 2020. URL: <https://www.ifia.com/tag/global-innovation-index-2020-report/>.
17. Global Innovation Index 2021. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf.
18. Global Innovation Index Database, WIPO, 2022. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-section1-en-gii-2022-at-a-glance-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>.

References:

1. Yankovy O.H. (2013). Competitiveness of enterprises: assessment of the level and directions of improvement: monograph. Odesa: Atlant. 470 p. (In Ukraine).
2. Oliynyk N., Buryk Y. (2018). Competitiveness of the enterprise as a defining characteristic of the efficiency of its functioning. *Socio-economic problems and the state*. Vol. 2 (19). P. 3–12. URL: DOI: <https://doi.org/10.33108/sep2018.02.003>. (In Ukraine).
3. Lyholat S.M., Vinichuk M.V., Rushchyshyn N.M., Medinska T.V., Sapinskyi O. (2021). The influence of destructive factors on the investment and innovative attractiveness of Ukraine. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 1 (36). P. 250–259. URL: DOI: <https://doi.org/10.18371/fcaptop.v1i36.227774>. (In Ukraine).
4. Blikhar V., Kopytko M., Lychenko I., Vinichuk M., Polishchuk R. (2021). Assessment of the level of economic security of innovative enterprises: economic and legal aspects. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, Issue 3 (38). C 240–248. DOI: 10.18371/fcaptop.v3i38.237453. (In English).
5. Geseleva N.V., Ponomarenko D.G. (2018). Approaches to assessing the competitiveness of enterprises. *Market infrastructure*. №. 15. P. 57–63. (In Ukraine).
6. The Global Entrepreneurship Index Rankings 2017–2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/322757639_The_Global_Entrepreneurship_Index_2018/figures?lo=1. (In English).

7. The Global Entrepreneurship Index Rankings 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/338547954_Global_Entrepreneurship_Index_2019/figures?lo=1. (In English).
8. World's Most Entrepreneurial Countries, 2021. URL: <https://ceoworld.biz/2021/01/03/worlds-most-entrepreneurial-countries-2021/>. (In English).
9. Doing Business 2017: A World Bank Group Flagship Report. URL: <https://archive.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB17-Report.pdf>. (In English).
10. Doing Business 2018: A World Bank Group Flagship Report. URL: <https://www.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB18-print-report.pdf#:~:text=%C2%83Doing%20Business%202018%20is%20the%2015th%20in%20a,across%20190%20economies%E2%80%9494from%20Afghanistan%20to%20Zimbabwe%E2%80%9494and%20over%20time>. (In English).
11. Doing Business 2019: A World Bank Group Flagship Report. URL: https://archive.doingbusiness.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf. (In English).
12. Doing Business 2020: A World Bank Group Flagship Report. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/32436/9781464814402.pdf>. (In English).
13. The Global Innovation Index 2017. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2017.pdf. (In English).
14. Global Innovation Index 2018. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2018.pdf. (In English).
15. Global Innovation Index 2019. URL: <https://www.wipo.int/publications/en/details.jsp?id=4434>. (In English).
16. Global Innovation Index 2020. URL: <https://www.ifia.com/tag/global-innovation-index-2020-report/>. (In English).
17. Global Innovation Index 2021. URL: https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo_pub_gii_2021.pdf. (In English).
18. Global Innovation Index Database, WIPO, 2022. URL: <https://www.wipo.int/edocs/pubdocs/en/wipo-pub-2000-2022-section1-en-gii-2022-at-a-glance-global-innovation-index-2022-15th-edition.pdf>. (In English).